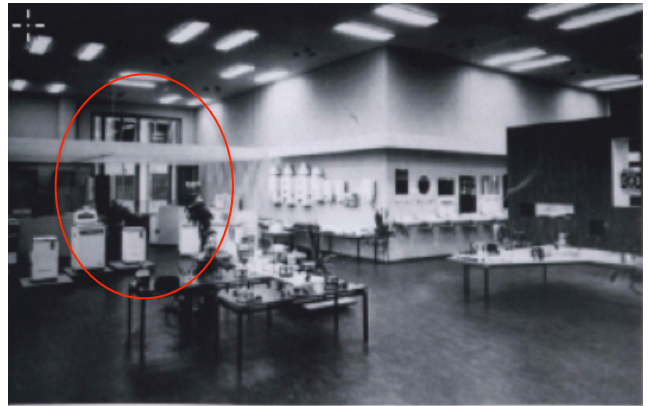
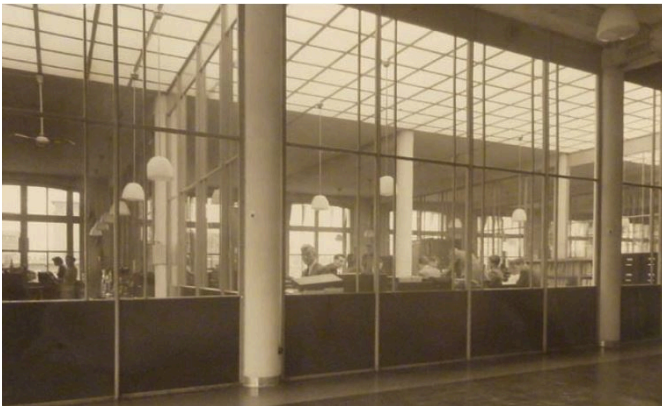

glazen wanden zoals blijkt uit historische foto's. Mogelijk zijn de puien in de verkeersruimte daar op afgestemd. Van de puien uit de jaren 1970 zijn voornamelijk geen eenduidig te dateren foto's of detailtekeningen gevonden.

10.1 – Foto van kantoorruimten onder de lichtstraat op de tweede verdieping, genomen vanuit de corridor (uit: MEI BHO tekeningen, p 19)

10.2 – Deur of pui in een naoorlogse situatie, mogelijk van na 1974 (uit: historische foto's onderzoek MEI, nr 11)

Voorlopige bevindingen uit vooronderzoek

Bij opname van de huidige situatie zijn verschillende puien gevonden die mogelijk meer of minder origineel uit de herbouwperiode dateren, dan wel mogelijk medio jaren 1970 zijn geplaatst.

Deze zijn gevonden op/in de:

- kelder: pui bij de goederenlift (voorportaal, -1.24) en als afsluiting van het trappenhuis Zuid (-1.14).
- begane grond: halverwege het bordes van het trappenhuis Noord (0.003)
- 1e verdieping: puien ter weerszijden van beide trappenhuisen, in totaal vier (1.41 en 1.02).
- 2e verdieping: idem (2.57 en 2.02), plus twee halverwege de corridors (2.78/2.69 en 2.25/2.36)
- 3e verdieping: een pui ter afsluiting van de kantine van het trappenhuis Zuid (3.03/3.02)

Bij het vooronderzoek zijn verschillende typen deuren en merken hang- en sluitwerk aangetroffen.

Vervolg vragen ter completering van het dossier

Uit vervolgonderzoek van tekeningen kan per deur een terminus post quem (vroegste datering) worden bepaald, eventueel onder voorbehoud van herplaatsing. Nader onderzoek, o.a. naar het verfpakket, kan uitwijzen wat de oorspronkelijke verschijning is en welke wijzigingen in verschillende bouwstadia zijn aangebracht (roedeindeling van bovenlichten, maten van zijlichten en eventuele glazen deuren in de pui, type glaslatten, maten van glas- en schopplaat, deurdrangers, scharnieren, deurbeslag en sluitwerk). Deze zullen worden geïnventariseerd en getypeerd. Mogelijk kunnen door destructief onderzoek nog restanten van puien worden aangetroffen die de corridor van de kantoorruimten scheiden maar die nu niet in het zicht zijn.

Uit archiefonderzoek kunnen mogelijk foto's komen die de verschijning van de naoorlogse glazen puien verheldert. Kleurhistorisch onderzoek kan de historische ontwikkeling van de afwerking van de puien aantonen, en bovendien ondersteunend zijn aan het bouwhistorisch onderzoek.

Tijdens het vooronderzoek zijn foto's gemaakt van nader te onderzoeken aandachtspunten. Op de foto's zijn in het kort enkele bevindingen en vragen aangetekend (zie bijlage dossier 10).

Dossier 11 Wanden, plafonds, vloeren, kolommen (overig)

Samenvatting van gegevens uit tekeningenonderzoek

Buiten de wanden, plafonds, vloeren en kolommen (of: hoofdstructuur) die in de overige dossiers worden onderzocht zijn er meer elementen die mogelijk monumentale waarde hebben. Dit dossier betreft die overige elementen in de kelder tot en met de tweede verdieping.³²

Uit vergelijk van tekeningen is te zien dat in de kelder veel wanden uit de eerste en tweede bouwperiode zijn verdwenen, met uitzondering van de lift- en trapwanden en de nog in gebruik zijnde technische ruimten. De zware, soms kruisvormige of vierkante kolommen uit de kelder verjongen zich op de bovengelegen verdiepingen. Sommige kolommen zijn buiten het stramien geplaatst. Op een zeker moment is de staalconstructie brandvrij bekleed, en op sommige plekken versterkt zoals in 1975.³³ In dat jaar is ook de vloer versterkt ten behoeve van archiefopslag en is de kluis uit de herbouwperiode op de eerste verdieping afgebroken.³⁴ Er zijn geen tekeningen van nieuwe vloerdoorbrekingen of het dichtzetten van bestaande doorbrekingen gevonden anders dan bij de lichthoven in 1975.³⁵ Wel zijn op de begane grond enkele malen tussenvloeren geplaatst, zoals bij een herinrichting in 1960 en daarna ook weer verdwenen.³⁶

Tevens zijn op de begane grond in de naoorlogse periode verschillende malen nieuwe indelingen gemaakt met behulp van lichte wanden.³⁷ De gevelwanden van de westelijke passage zijn in 1974 verdwenen, mogelijk met tegelijk een aanpassing van de constructie ter plaatse.³⁸ In de kelder liggen tegels op de plaats die in 1951 ook betegeld was.³⁹ Bij de herbouw zijn op verschillende plekken in wanden en vloeren glazen bouwstenen aangebracht.⁴⁰

Er zijn dus verbijzonderingen in de hoofdconstructie, die voor een deel nog aanwezig lijken. Aan de andere kant lijkt de materialiteit van de hoofdconstructie niet overal oorspronkelijk te zijn.

Samenvatting gegevens uit overig bronnenonderzoek

In de cultuurhistorische verkenning is voor de hoofdstructuur een vergelijk gemaakt tussen de situaties van 1911, 1950 en de bestaande situatie. Hieruit blijkt welke elementen nu mogelijk uit 1911 of uit 1950 stammen. Op grond hiervan is een onderscheid gemaakt in hoog/midden/indifferente waarde voor wanden, plafonds, vloeren en kolommen. Zo wordt de monumentale waarde van de systeemplafonds en systeemwanden die uit de jaren 1990 stammen door SteenhuisMeurs als indifferent gezien, en de gevels uit 1911 als hoog. Deze globale waardekaarten zijn een goede start voor verder onderzoek.

De hoofdstructuur is tevens op enkele historische foto's te zien. Vaak is nog onduidelijk welke foto's waar gesitueerd moeten worden, soms ook uit wat de datering is. Wel is zichtbaar dat de draagstructuur oorspronkelijk grotendeels uit onbekleed staal bestond.

De vorm van de koofplafonds op sommige foto's lijkt sterk op de nog steeds aanwezige plafonds, die op sommige plekken in het zicht zijn of boven (gaten in de) systeemplafonds te zien zijn.

³² Voor de derde verdieping: zie dossier 7 (kantine) en 16 (daklandschap)

³³ Constructietekening in: MEI BHO tekeningen, pp 59, 60

³⁴ Constructietekeningen 58, 59

³⁵ Dichtzetten lichthoven in: MEI BHO tekeningen, p 57. Zie ook dossier 15.

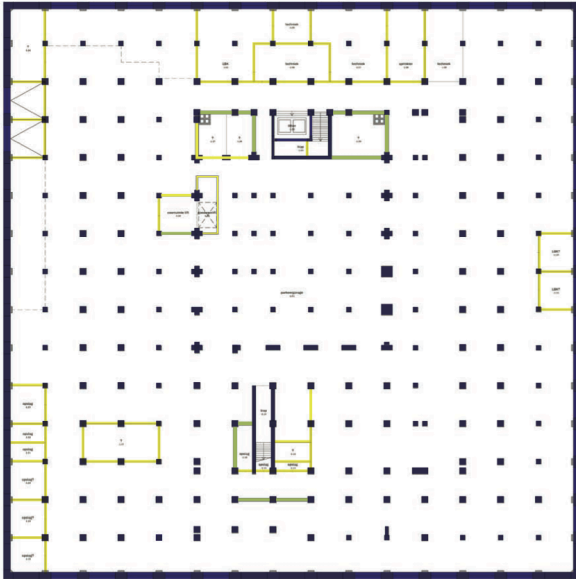
³⁶ Wijzigingen begane grond, in: MEI BHO tekeningen, pp 37, 45

³⁷ Wijzigingen begane grond, in: MEI BHO tekeningen, pp 34

³⁸ Oude en nieuwe toestand begane grond, verbouwing 1974 in: MEI BHO tekeningen, pp 45, 46

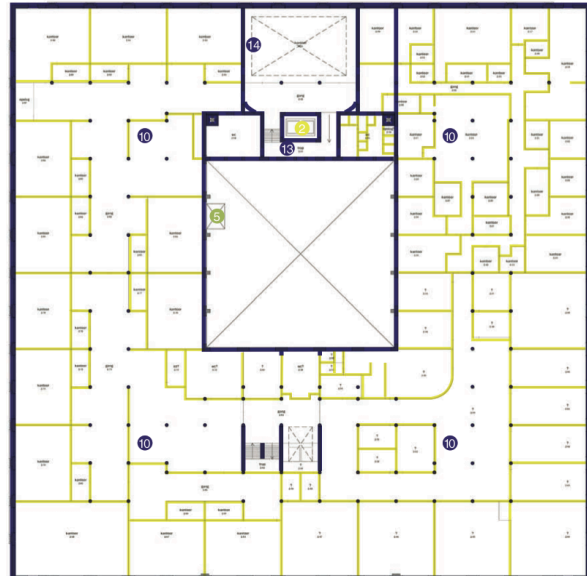
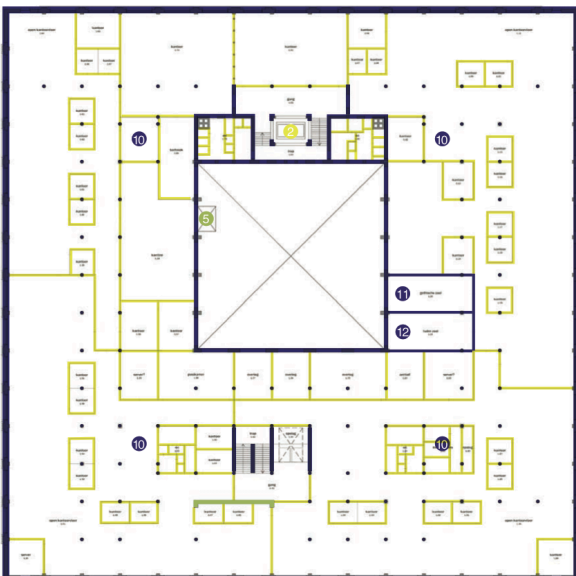
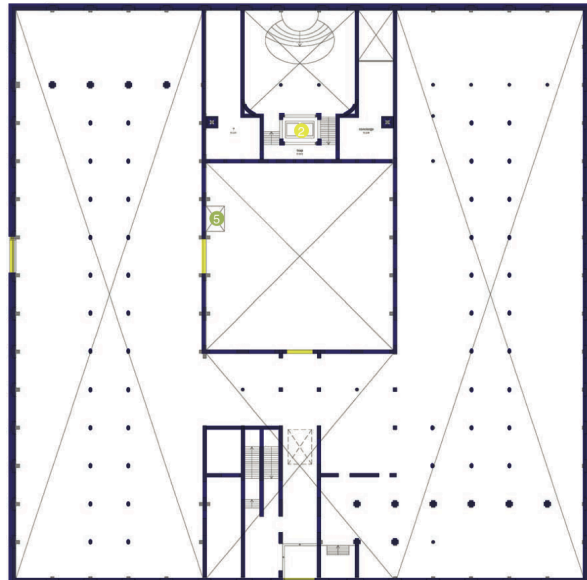
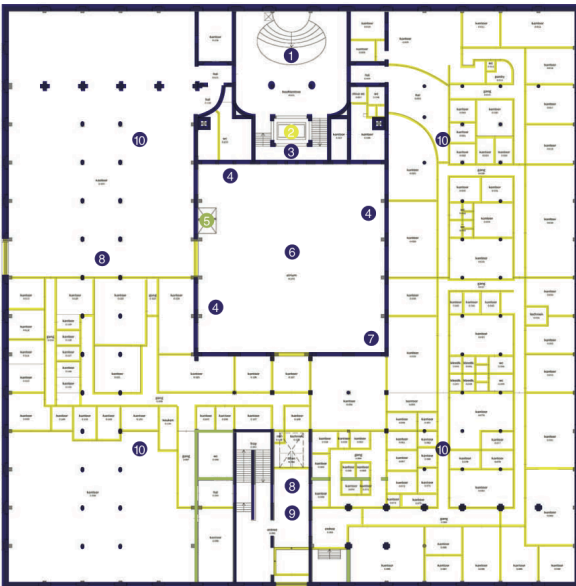
³⁹ Situatie ketelhuis 1948, in: MEI BHO tekeningen, p 31

⁴⁰ Zoals o.a. bij ruimte 0.096 en op het oostelijk entresol, in: MEI BHO tekeningen, p 29

In deze tekeningen is de hoofdstructuur van het gebouw gewaardeerd. De waarderingstekeningen dienen gebruikt te worden in combinatie met de waardering in hoofdstuk 3 en de aanbevelingen in hoofdstuk 4.

- hoge waarde: behoud van deze onderdelen staat voorop
- positieve waarde: aanpassingen zijn mogelijk, maar passen bij het oorspronkelijke karakter
- indifferente waarde: wijzigingen of sloop zijn mogelijk

11.1 –

Globale waardekaarten van de hoofdstructuur voor respectievelijk de kelder, begane grond en entresol, eerste en tweede verdieping (inclusief legenda uit: SteenhuisMeurs 2016, pp 38 t/m 42)

Voorlopige bevindingen uit vooronderzoek

Op basis van vergelijk van tekeningen uit de verschillende tijdslagen is een selectie gemaakt van elementen die kunnen dateren uit de periode tot en met 1950, plus opvallende elementen uit een latere periode die de moeite van nader onderzoek waard lijken. Uit tekeningonderzoek is bekend dat enkele wanden vanaf de bouwtijd op een bepaalde plek stonden, en daar soms een bijzonder functie hadden, zoals de kluismuur (zie bijlage). Deze zijn ter plaatse globaal bekeken: zie de bijlage.

Vooraf de publieksruimten van Stokvis op de begane grond lijken vaak gewijzigd. Dit betreft de ruimteindeling, aangehecht aan vloer en kolommen, en de verandering raakt zodoende in veel gevallen aan de hoofdstructuur of de (geschilderde) afwerking daarvan. Verwacht mag worden dat daar bouwsporen van zijn, of verschillen in de ontwikkeling van het verpakket die licht kunnen werpen op de historische ontwikkeling van het bouwdeel.

Met name op de begane grond (ruimte 0.130) zijn enkele opvallende of afwijkende kolommen en constructieve elementen gevonden (zie bijlage). Zo zijn op de begane grond tussen de middelste rijen kolommen vakwerken aangebracht en zijn boven het systeemplafond stalen constructiedelen te zien. Op de etages zijn veel wanden op dit moment buiten het stramien geplaatst en/of van modern plaatmateriaal gemaakt. Veel plafonds en vloeren zijn uit het zicht door vloerbedekking, computervloeren of verlaagde systeemplafonds. Mogelijk zijn er dus 'verstopte' authentieke elementen, maar er zal uitgebreider destructief onderzoek nodig zijn om het geheel in kaart te brengen.

Op verschillende plekken is een gekoofd plafond te zien, aangebracht op en tussen de flenzen van stalen profielbalken (zie bijlage). Afgezien van de in andere dossiers te bespreken natuursteenvloeren zijn er niet veel vloeren in het zicht. In parkeerkelder (-1.01 bij -1.27) liggen tegels die mogelijk uit 1950 stammen. Glazen bouwstenen lijken tenminste voor een deel nog aanwezig, zoals in 0.096.

Vervolg vragen ter completering van het dossier

Er zal vooral aandacht worden gegeven aan afwerking van interieurelementen die hoog of midden scoren op waardering. Verbijzonderen waar er een beoogde perforatie is, nog afstemmen met MEI; dit zijn de 'rode delen' in het VO (document: restauratie en transformatievisie d.d. 5 mei 2017). De bedoeling is om de verflagenopbouw te onderzoeken om de historische ontwikkeling van de (veelal) geschilderde afwerking in kaart te brengen.

Wat is de huidige situatie van de legramen rond de gevel? Zijn er restanten van de gehoorzaal op de begane grond? Van de tussenvloeren in doorgang van atrium naar sheds? Wat is de ontwikkeling in de afwerking van de koofplafonds, de wand van de rookkanalen, buitenwand toiletruimten, wanden in 1.69 (nu technische ruimte), vloer in 1.02 (bij liften). Aanwezigheid, compleetheid en schadebeeld van glazen bouwstenen in wanden zoals bij 0.096.

Wat is de ontwikkeling van de constructie op de begane grond (ruimte 0.130), o.a. stalen vakwerk uit 1911 bij 1.36 (lift). Duiding van de 'extra constructie'? Ligger langs de wand bij goederenlift? Is de situatie idem aan oostelijke zijde (destructief onderzoek nodig; veel inbouw van huurder uit 1995)? Wat is de variatie aan kolommen door het hele gebouw? Welke ontwikkeling, hoe verschillen te duiden? Welk materiaal komt uit welke periode? Welke betekenis te geven aan de variatie in de kolomvoeten en plinten (o.a. 0.054, bij 2.43)? Zie bijlage. Vergelijken met historische foto's uit de bouw, kleuronderzoek, overig materieel onderzoek.

Tijdens het vooronderzoek zijn foto's gemaakt van nader te onderzoeken aandachtspunten. Op de foto's zijn in het kort enkele bevindingen en vragen aangetekend (zie bijlage dossier 11).

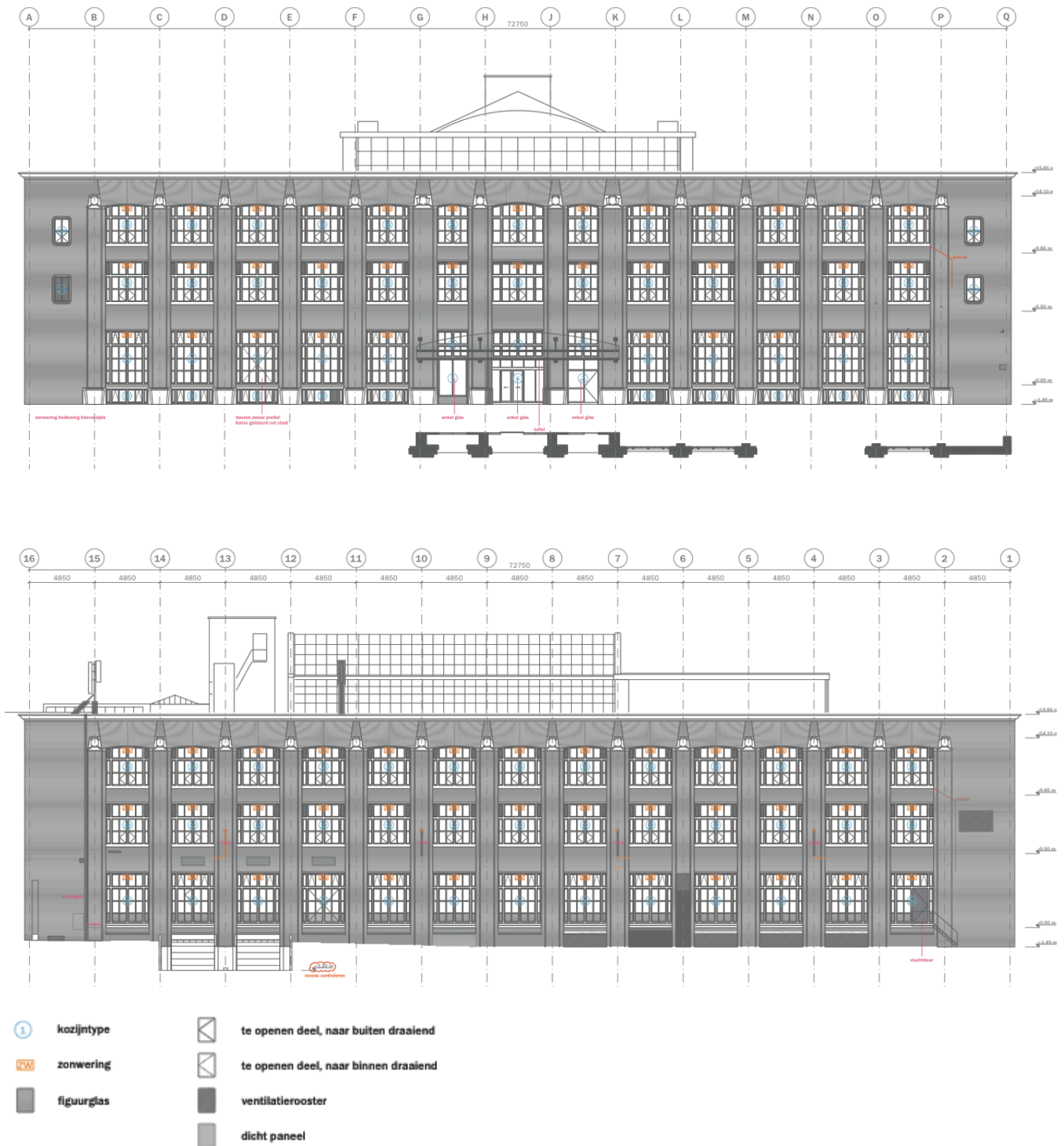
Dossier 12 Ramen en deuren in de buitengevel (overig)

Samenvatting van gegevens uit tekeningenonderzoek

Dit dossier betreft de ramen en deuren in de buitengevel, zowel aan de binnen als aan de buitenzijde. Er bestaan verschillende types die door MEI architects and planners in een bouwtechnische opname zijn geïnventariseerd.

12.1 – Typologie van aangetroffen ramen en deuren in noord en oostgevel (uit: MEI bouwtechnische opname, pp 22, 23)

12.2 – Typologie van aangetroffen ramen en deuren in zuid en westgevel (uit: MEI bouwtechnische opname, pp 24, 25)

Samenvatting gegevens uit overig bronnenonderzoek

SteenhuisMeurs heeft aan alle buitengevels als geheel (metselwerk, gevelopeningen, invullingen en overige elementen) een hoge monumentwaarde toegekend, met uitzondering van de invulling van de openingen in drie stramien van de noordgevel (entr ee Heiman Dullaertplein) en drie in de zuidgevel (entr ee Westzeedijk) plus de bovengelegen luifels. Deze hebben een indifferente waarde. Aan de westgevel zijn de beide rolluikdeuren van de kelder (beneden het maaiveld) en de invulling van de voormalige doorgang naar het atrium indifferente.⁴¹

⁴¹ SteenhuisMeurs 2016, pp 44, 45

Voorlopige bevindingen uit vooronderzoek

Niet alle vensterinvullingen lijken uit de bouwperiode. Dit is ook te zien aan vergelijk van bouw- en verbouwingstekeningen uit eerdere periodes waar ramen en deuren verdwijnen of verschijnen.

Vervolg vragen ter completering van het dossier

Ter completering van de inventarisatie door MEI architecten zal kleuronderzoek worden gedaan op kozijnen, ramen en deuren van de belangrijkste verschillende typen. Het materiaalgebruik (op het oog: beton, hout, metaal) zal worden geverifieerd. Aan de binnenzijde worden de vensterbanken (waar aanwezig) in het kleuronderzoek meegenomen en de (geschilderde) afwerking van de buitenmuren.

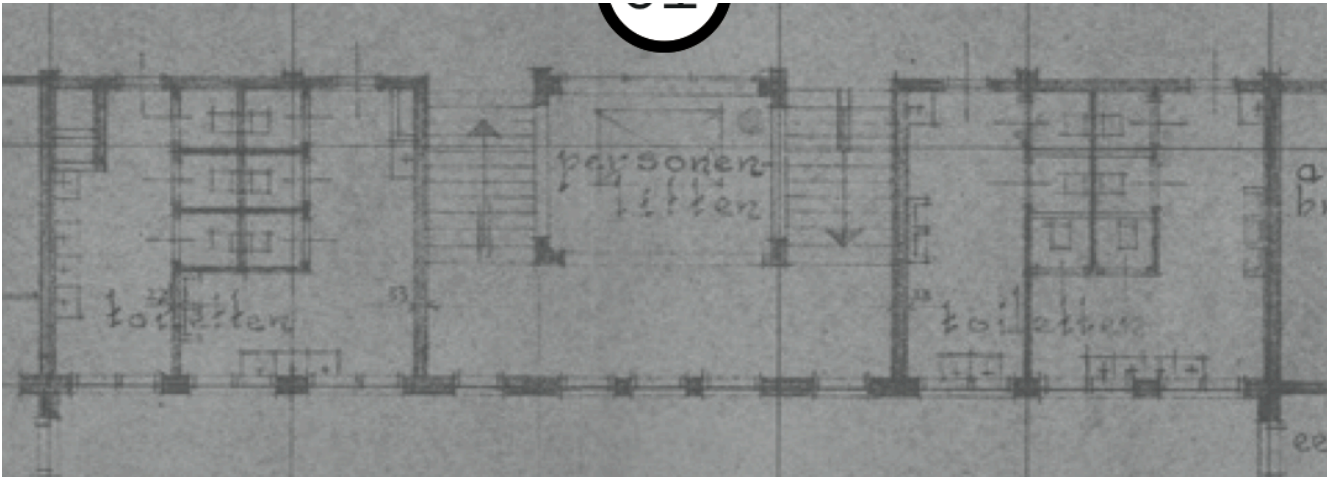
Ook zal aan de buitenzijde in kaart worden gebracht waar rondom de gevelopeningen wijzigingen aan het metselwerk zijn gedaan aan de hand van metselpatronen, baksteenmaat en -type en afwijkend voegwerk. Dit materieel onderzoek beoogt de historische ontwikkeling en de materiele authenticiteit van de gevel op detail beter in kaart te brengen.

Tijdens het vooronderzoek zijn foto's gemaakt van nader te onderzoeken aandachtspunten. Op de foto's zijn in het kort enkele bevindingen en vragen aangetekend (zie bijlage dossier 12).

Dossier 13 Toiletruimten

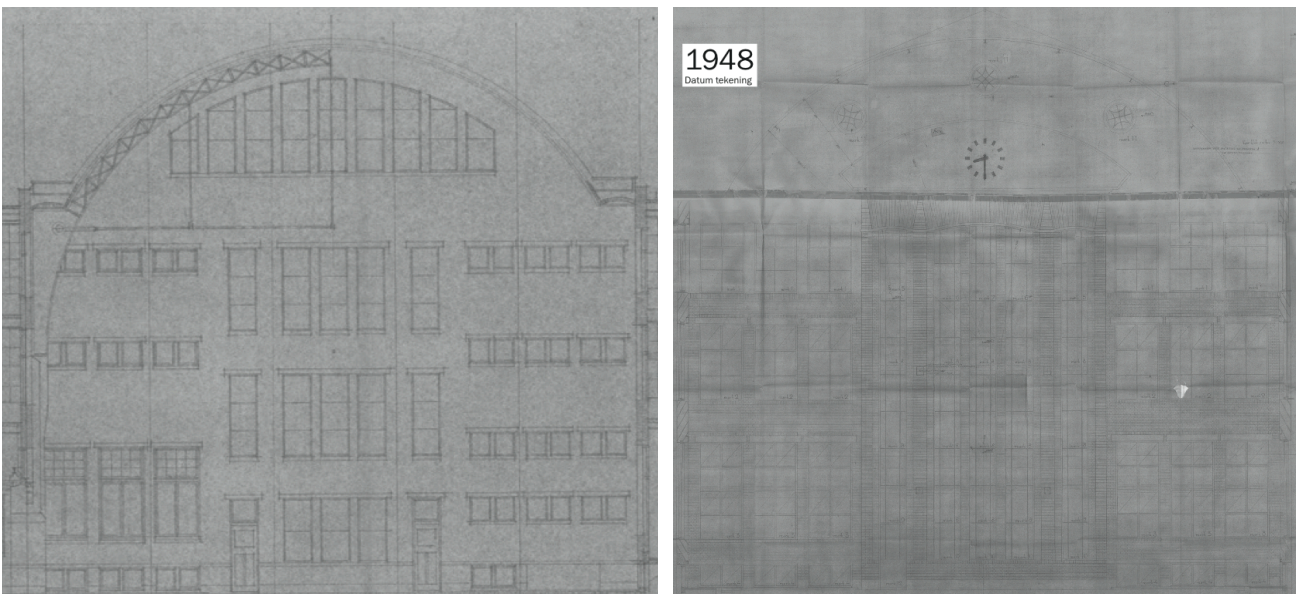
Samenvatting van gegevens uit tekeningenonderzoek

Dit betreft de toiletgroepen aan de noordelijke kant, ter weerszijden van het hoofdtrappenhuis. Deze zijn momenteel op de begane grond (westzijde), eerste en tweede verdieping aanwezig. De nieuwe kleine toiletgroep (op de begane grond oostelijk van de hoofdtrap vóór de lokatie van de oorspronkelijke groep) is niet in dit dossier meegenomen. Wel zullen de drie toiletgroepen aan de zuidzijde (twee op de eerste en één groep op de tweede verdieping) nog aan dit dossier toegevoegd worden.

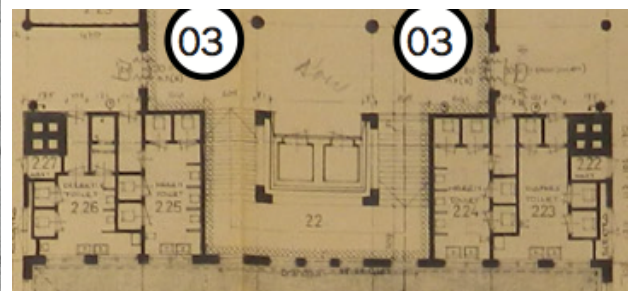
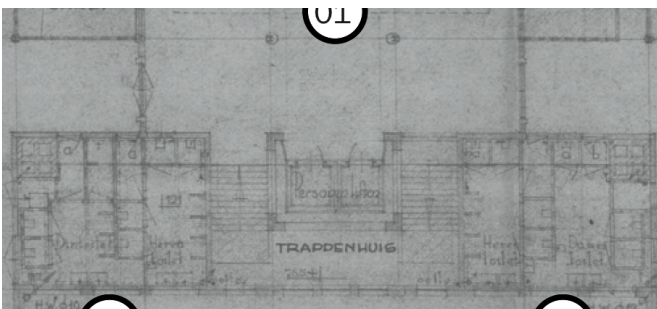
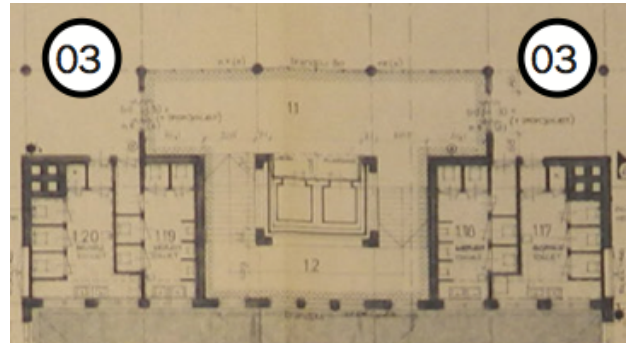
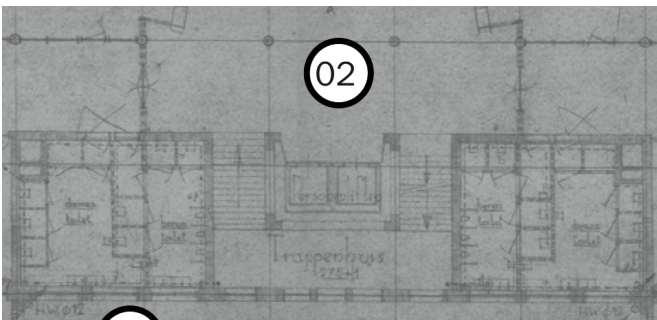
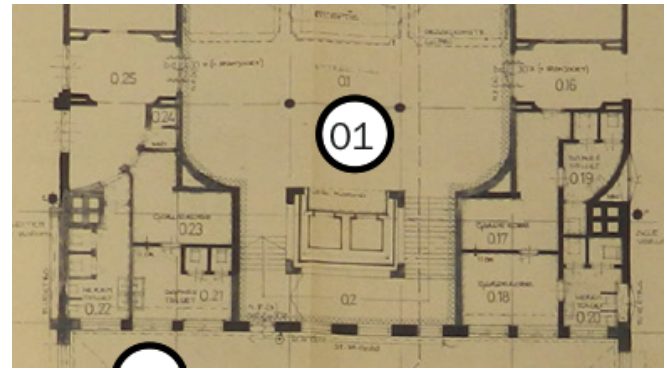

13.1 – Vooroorlogse situatie toiletten op eerste verdieping ter weerszijden van de hoofdtrap. Oude gevelindeling bij toiletten. Op de begane grond is alleen aan de oostelijke kant een toiletgroep. (uit: MEI BHO tekeningen, p 11)

Na de herbouw krijgen de toiletgroepen een andere lichtinval door de nieuwe atriumgevel. De hooggelegen maar lage raampjes worden vervangen door hoge ramen. De onderste ramenrij loopt over de begane grond en het entresol door. De symmetrie wordt versterkt doordat op de begane grond aan de westelijke kant ook een toiletgroep (gecombineerd met garderobe) wordt gesitueerd.

13.2 en 13.3 – Oude (links, met aan de westkant hoge ramen op de begane grond) en nieuwe (rechts) raamindeling bij de toiletten ter weerszijden van het hoofdtrappenhuis gezien vanuit het atrium (noordelijke gevel). In de naoorlogse situatie is op de begane grond aan beide zijden een toiletgroep, gecombineerd met een garderobe geplaatst, met ramen die voor het entresol boven de toiletten van de begane grond doorlopen. (uit: MEI BHO tekeningen, pp 18, 19)

13.4 - Nieuwe situatie toiletgroepen in 1951 op (onder elkaar) begane grond, eerste en tweede verdieping (uit: MEI BHO tekeningen, pp 21, 22, 23)

13.5 - Nieuwe situatie toiletgroepen in 1974 op (onder elkaar) begane grond, eerste en tweede verdieping (uit: MEI BHO tekeningen, pp 46, 48, 50)

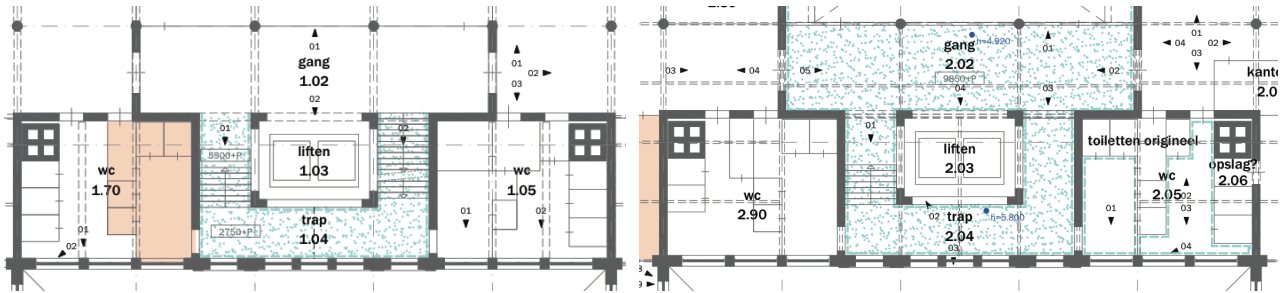
Afgezien van de splitsing van de oostelijke garderobe op de begane grond lijkt de situatie uit 1951 in ieder geval tot na de verbouwing van 1974 in grote lijnen ongewijzigd. De situatie op de begane grond aan de oostelijke zijde werd voor of in 1995 gewijzigd.⁴²

Samenvatting gegevens uit overig bronnenonderzoek

De toiletruimten worden in het cultuurhistorisch onderzoek niet expliciet besproken. Wel worden deze zijdelings genoemd, als onderdeel van de ontwerpopdracht bij de herbouw: .. 'Er werden sociale verbeteringen doorgevoerd, zoals ruimere garderobes, waslokalen, toiletten, kantines en een andere verhouding tussen de ruimten. Juist die waarin de werkers werden ondergebracht kwamen nu aan de raamkant, en die waarin de afdelingschefs zetelden aan de gangkant.'... 'Het geheel is bedoeld een voorbeeld te zijn voor een groot kantoorgebouw in deze tijd'.⁴³ In dat verband zijn de ruimere, lichte toiletten een goede illustratie bij de veranderende aandacht voor het welzijn van het personeel.

⁴² Gebaseerd op: MEI BHO tekeningen, p 67, verbouwing ten behoeve van het politiebureau

⁴³ SteenhuisMeurs 2016, p 18

13.6 en 13.7 – Huidige situatie op eerste en tweede verdieping (niet alle toiletruimten zijn toegankelijk) (Uit: MEI bestaande situatie - bouwkundige opname, pp 17, 18)

Gezien de overeenkomst in indelingen van de situatie uit 1974/1951 met de huidige situatie is het niet onmogelijk dat de toiletten (groten)deels nog origineel zijn.

Voorlopige bevindingen uit vooronderzoek

Enkele van de toiletten lijken op het oog nog de originele uitmonstering uit 1951 te hebben, inclusief deuren met ontluuchtingsroosters en stalen kozijnen. De bovenlichten in groep 2.92 hebben een roedeindeling die sterk lijkt op de glazen kantoorwanden uit 1951. De ramen aan de atriumzijde lijken ongewijzigd, inclusief op sommige plekken het hang- en sluitwerk. In sommige ruimten lijkt het tegelwerk origineel, inclusief zwarte plinttegels zoals ook elders zijn gevonden. In andere ruimten is nieuw tegelwerk over bestaand tegelwerk heengezet. Mogelijk is de onderste tegellaag nog uit 1951.

Vervolg vragen ter completering van het dossier

Verifiëren of de voorlopige bevindingen kloppen: vergelijk van details, kleuronderzoek, documenteren van de afwerkingen (o.a) tegels, deuren en kozijnen, bovenlichten/puien, plafonds. Ramen in de buitengevel, inclusief glas, roede aansluiting, hang- en sluitwerk. Deze dan onderling vergelijken (overeenkomsten, verschillen). Maatvoering, roedeindeling van bovenlichten in 2.92, vergelijk de maatvoering met de raamindeling van de kantoren (historische foto's). Wat zit er boven verlaagde plafonds elders aan bovenlichten en details als verlichting? Enkele wandtegels lichten (lijken over de oude heen getegeld) in ruimte 1.05. Vergelijk de kozijnen in ruimtes 1.05 en 2.92. Wat is de situatie m.b.t. de vloer en het sanitair? Waarschijnlijk is hiervan meer vervangen. Inventariseren en dateren.

Davidster: wat is de herkomst? Kleuronderzoek, oral history (huismeester).

Tijdens het vooronderzoek zijn foto's gemaakt van nader te onderzoeken aandachtspunten. Op de foto's zijn in het kort enkele bevindingen en vragen aangetekend (zie bijlage dossier 13).